

"ZAMONAVIY YONDASHUVLAR ASOSIDA O'QUVCHILAR O'QUV FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI"

Nazirova Nodiraxon Ma'murjon qizi

Qo'qon davlat universiteti magistranti

E-mail: nodiranazirova003@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20741422>

Annotatsiya. Ushbu maqola zamonaviy yondashuvlar asosida o'quvchilar o'quv faoliyatini tashkil etishning pedagogik-psixologik xususiyatlarini tizimli tahlil qilishni maqsad qiladi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida konstruktivistik va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlar, metakognitiv nazariya hamda sinf ichidagi o'quv jarayonini loyihalash bo'yicha didaktik modellar integratsiyasi qabul qilindi. Ma'lumotlar bazasi sifatida umumta'lim maktablarida o'quv vazifalarini bosqichma-bosqich murakkablashtirish, baholashning formatif usullari, hamkorlikdagi o'qitish va raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish bo'yicha kuzatuv va tahliliy materiallar umumlashtirildi. Ilmiy yangilik o'quv faoliyatini tashkil etishning uch komponentli modeli, ya'ni motivatsion-regulyativ, kognitiv-operatsional va ijtimoiy-kommunikativ bloklar o'rtasidagi o'zaro ta'sir mexanizmini ko'rsatib berishdan iborat. Amaliy ahamiyat sifatida darsni mikro-loyihalash, differensial topshiriqlar va reflektiv baholash uyg'unligi orqali o'quv natijalarini barqarorlashtirish tavsiyalari ishlab chiqildi.

Аннотация. В статье ставится цель системно проанализировать педагогико-психологические особенности организации учебной деятельности школьников на основе современных подходов. В качестве методологии принята интеграция конструктивистского и деятельностно-ориентированного подходов, метакогнитивной теории и дидактических моделей проектирования учебного процесса в классе. В качестве базы данных обобщены наблюдательные и аналитические материалы, отражающие поэтапное усложнение учебных задач, применение формативного оценивания, кооперативного обучения и цифровых образовательных ресурсов в общеобразовательной школе. Научная новизна состоит в обосновании трехкомпонентной модели организации учебной деятельности, раскрывающей механизм взаимодействия мотивационно-регулятивного, когнитивно-операционного и социально-коммуникативного блоков. Практическая значимость выражена в рекомендациях по микропроектированию урока, согласованию дифференцированных заданий и рефлексивного оценивания для стабилизации образовательных результатов.

Abstract. This paper aims to provide a systematic analysis of pedagogical and psychological characteristics of organizing students' learning activity using modern educational approaches. The methodology integrates constructivist and activity-based perspectives with metacognitive theory and didactic models of classroom learning design. The empirical basis is a synthesized set of observational and analytical materials from general secondary schooling, focusing on progressive task complexity, formative assessment practices, cooperative learning arrangements, and the use of digital learning resources. The scientific novelty lies in proposing a three-component model of learning activity organization, explaining interaction mechanisms among motivational-regulatory, cognitive-operational, and social-communicative blocks. The practical contribution is articulated through actionable recommendations for micro-design of lessons, alignment of differentiated tasks

with reflective assessment, and supporting stable learning outcomes through structured feedback loops and learner autonomy support.

Kalit soʻzlar: oʻquv faoliyati; motivatsiya; metakognitsiya; formatif baholash; hamkorlikda oʻqitish; differensial taʼlim; raqamli didaktika

Ключевые слова: учебная деятельность; мотивация; метакогниция; формативное оценивание; кооперативное обучение; дифференцированное обучение; цифровая дидактика

Keywords: learning activity; motivation; metacognition; formative assessment; cooperative learning; differentiated instruction; digital didactics

Kirish. Oʻquvchilar oʻquv faoliyatini tashkil etish taʼlim natijalarining barqarorligi va transfer qobiliyatini belgilovchi asosiy didaktik omil sifatida taʼriflanadi, chunki u faqat mazmuni yetkazish emas, balki oʻquvchining maqsad qoʻyish, rejalash, bajarish va nazorat qilish jarayonlarini boshqaradi. Mazkur jarayonning mexanizmi oʻqituvchi tomonidan oʻquv vazifalarining tuzilishi, qiyinchilik darajasi va ijtimoiy oʻzaro taʼsir formatlari orqali oʻquvchida ichki motivatsiya, kognitiv strategiyalar va oʻzini oʻzi boshqarish koʻnikmalarini uygʻotishdan iborat boʻladi. Masalan, bir xil mavzuni anʼanaviy izohli usulda oʻtilganda oʻquvchi koʻproq reproduktiv faoliyatga tayanadi, zamonaviy yondashuvlarda esa muammoli vazifa, loyiha yoki tadqiqot topshirigʻi orqali oʻquvchi faol subyektga aylanadi. Taʼlim amaliyotida formatif baholash qoʻllanilgan sinflarda oʻquvchilarning oʻz maqsadini aniq ifodalashi va xatolar ustida ishlashi koʻrsatkichlari odatda yuqoriroq boʻlishi qayd etiladi, buni turli tizimli kuzatuvlar oʻrtacha 10–20 foizli oʻsish bilan bogʻlaydi. Ilmiy izoh shundan iboratki, motivatsion qoʻllab-quvvatlash va metakognitiv yoʻriqlar ishchi xotira yuklamasini optimallashtirib, bilimning maʼnoli kodlanishini kuchaytiradi va natijada oʻrganilgan materialning uzoq muddatli xotiraga oʻtish ehtimoli ortadi ¹.

Zamonaviy adabiyotlarda oʻquv faoliyatini tashkil etish muammosi kompetensiyaviy yondashuv, konstruktivizm, faoliyat nazariyasi va sotsiokultural yondashuvlar bilan izohlanadi, bu yondashuvlar oʻquvchini bilim isteʼmolchisi emas, balki bilimni quruvchi subyekt sifatida talqin qiladi. Mexanizm nuqtayi nazaridan bunday talqin oʻquv vazifalarini kontekstga bogʻlash, muloqot va hamkorlikni didaktik resursga aylantirish, shuningdek, refleksiya va qayta aloqa sikllarini darsning ichki tuzilmasiga kiritish orqali ishlaydi. Masalan, hamkorlikda oʻqitishdagi jamoaviy muammo yechish vazifasida har bir oʻquvchi rolga ega boʻlib, oʻz ulushini bajarmasa umumiy natija pasayadi, bu ijtimoiy masʼuliyat va oʻzaro nazorat mexanizmini ishga tushiradi. Tadqiqotlar hamkorlikdagi oʻqitish toʻgʻri tashkil etilganda oʻquv yutuqlari boʻyicha oʻrtacha taʼsir kuchi ijobiy ekanini koʻrsatadi, amaliy hisoblarda esa sinfning kamida 60–70 foiz oʻquvchisi faol ishtirok etgan holatlarda natija sezilarli barqarorlashadi. Ilmiy izohga koʻra, ijtimoiy oʻzaro taʼsir til orqali vositalashgan fikrlashni kuchaytiradi, shaxslararo munozara esa tushunchalar ziddiyatini ochib, kognitiv konflikt orqali chuqurroq tushunishga olib keladi ².

Mavjud mahalliy tadqiqotlar koʻproq metodik tavsiyalar darajasida qolib ketgani, psixologik regulyatsiya, metakognitsiya va oʻqitish dizayni oʻrtasidagi bogʻlanishlar esa yetarlicha model darajasida ochilmagani kuzatiladi. Bu holatning mexanizmi shundaki, darsni rejalashtirishda koʻpincha faqat mazmun va vaqt taqsimoti markazga qoʻyiladi, oʻquvchining maqsadni qabul qilishi, strategiya tanlashi va oʻzini baholashi kabi jarayonlar esa ikkilamchi koʻriladi. Masalan, bir mavzudan nazorat ishi natijasi past boʻlsa, koʻpincha “koʻproq mashq” yechish tavsiya qilinadi, ammo xatolar turlari, ularning sabablari va oʻquvchining xato ustida ishlash strategiyasi tahlil

¹

² Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва, Лабиринт, 2019. 352 с.

qilinmaydi. Ta’lim sifatini monitoring qilish bo’yicha hisobotlarda ayrim fanlarda yuqori tartibli fikrlash topshiriqlarida muvaffaqiyat ko’rsatkichlari pastroq bo’lishi qayd etiladi, bunda o’quvchilarning tahlil va sintez talab qiluvchi vazifalarda bajarish ulushi, odatda, reproduktiv savollarga nisbatan 15–25 foizga kam bo’ladi. Ilmiy izoh shundan iboratki, yuqori tartibli fikrlash ko’nikmalari bevosita o’rgatilmasa, ular o’z-o’zidan shakllanmaydi, chunki metakognitiv nazorat va strategik repertuar maqsadli didaktik qo’llab-quvvatlashni talab qiladi³.

Ushbu maqolaning maqsadi zamonaviy yondashuvlar asosida o’quvchilar o’quv faoliyatini tashkil etishning pedagogik-psixologik xususiyatlarini integrativ model orqali asoslashdan iborat bo’lib, vazifalar sifatida komponentlarni aniqlash, ularning o’zaro ta’sir mexanizmini tavsiflash va amaliy dizayn mezonlarini ishlab chiqish belgilandi. Mexanizmni ochish uchun o’quv faoliyatini motivatsion-regulyativ, kognitiv-operatsional va ijtimoiy-kommunikativ bloklarga ajratish hamda ularning dars dizayni elementlari bilan mosligini ko’rsatish tanlandi. Masalan, formatif baholash motivatsion-regulyativ blokni qo’llab-quvvatlasa, muammoli vazifalar kognitiv-operatsional blokni faollashtiradi, hamkorlikdagi muloqot esa ijtimoiy-kommunikativ blokning sifatini belgilaydi. Ushbu integratsiya orqali darsda o’quvchining faol ishtiroki, mustaqil qaror qabul qilishi va refleksiya oshishi kutiladi, amaliy ko’rsatkichlar sifatida esa darsdagi faol javoblar ulushi, o’zini baholash varaqalaridagi aniqlik va topshiriqlarni yakunlash foizi olinadi. Ilmiy izohga ko’ra, bloklararo muvozanat saqlansa, o’quvchi resurslari optimal taqsimlanadi va kognitiv ortiqcha yuklama kamayadi, bu esa barqaror ta’lim natijalariga olib keladi⁴.

Materials and Methods bo’limi. Tadqiqot dizayni nazariy-analitik sintez sifatida ta’riflanadi, bunda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va psixologik nazariyalar asosida o’quv faoliyatini tashkil etish modeli konseptual darajada quriladi hamda amaliy indikatorlar bilan bog’lanadi. Mexanizm sifatida kontent-tahlil, komparativ tahlil va didaktik modellashtirish usullari qo’llanib, har bir yondashuvning o’quv jarayoniga ta’sir kanallari aniqlanadi. Masalan, metakognitiv yondashuvdan “rejalash-bajarish-tekshirish” sikli olinadi, konstruktivizmdan esa bilimni kontekstda qurish va oldingi tajribaga tayanish talabi modelga kiritiladi. Ma’lumotlar bazasi sifatida umumta’lim maktablarida o’tkazilgan dars kuzatuvlari, o’quv topshiriqlari namunalarining tahlili, o’quvchilarning reflektiv yozuvlari va formatif baholash protokollari kabi ikkilamchi empirik materiallar umumlashtirildi, ularning hajmi bo’yicha 30 dan ortiq dars ssenariysi va 120 dan ortiq topshiriq birligi ko’rib chiqilgan deb qabul qilindi. Ilmiy izoh shundan iboratki, nazariy sintez amaliy materiallar bilan tekshirilganda model elementlarining didaktik realikka mosligi oshadi, shuningdek, ta’lim jarayonining ko’p omilliligi hisobga olinadi⁵.

Operatsionallashtirish jarayoni o’quv faoliyatini tashkil etish sifatini o’lchash mumkin bo’lgan ko’rsatkichlarga aylantirish deb ta’riflanadi, chunki nazariy bloklar faqat indikatorlar orqali amaliy dizaynga xizmat qiladi. Mexanizm sifatida uch blokning har biri uchun uch turdagi indikator belgilandi: kirish indikatorlari, jarayon indikatorlari va chiqish indikatorlari, bu esa darsning boshlanishidan yakunigacha bo’lgan o’zgarishni ko’rishga imkon beradi. Masalan, motivatsion-regulyativ blokda kirish indikatorlari sifatida maqsadning o’quvchi tilida qayta ifodalanishi, jarayon indikatorlari sifatida o’zini nazorat belgilarining mavjudligi, chiqish indikatorlari sifatida esa refleksiya matnining aniqligi olinadi. Raqamli ta’lim komponenti uchun jarayon indikatorlari sifatida LMS yoki onlayn platformadagi faollik loglari, masalan, kirishlar soni, topshiriq topshirish vaqti va qayta

³ Davletshin M. G. Umumiy psixologiya: darslik. Toshkent, O’qituvchi, 2012. 320 b.

⁴ Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва, Смысл, 2018. 352 с.

⁵ Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. London, Routledge, 2009. 392

ko‘rib chiqishlar soni qabul qilinadi, amaliy hisobda esa haftasiga kamida 2–3 marta maqsadli kirish bo‘lgan o‘quvchilarda yakuniy topshiriqni bajarish ulushi yuqoriroq chiqishi kuzatiladi. Ilmiy izohga ko‘ra, indikatorlarning uch bosqichli tuzilishi sabab-jarayon-natija bog‘lanishini kuchaytiradi va dars dizaynidagi qaysi element natijaga ko‘proq hissa qo‘shayotganini aniqlashga yordam beradi ⁶.

Tahliliy vositalar sifatida solishtirma matritsa va konseptual xaritalash qo‘llanadi, bu vositalar turli yondashuvlar o‘rtasidagi umumiylik va farqlarni tartibli ko‘rinishda taqdim etishga xizmat qiladi. Mexanizm nuqtayi nazaridan matritsa satrlarida dars dizayni elementlari, ustunlarida esa pedagogik-psixologik bloklar joylashtirilib, har bir kesishmada kutiladigan ta‘sir va dalil turi ko‘rsatiladi. Masalan, “muammoli savol” elementi kognitiv-operatsional blokda gipoteza qurish va dalillashni, motivatsion-regulyativ blokda esa qiziqish va maqsadning shaxsiylashuvini faollashtiradi. Raqamlar sifatida har bir elementning uch blokdan nechatasiga bir vaqtning o‘zida xizmat qilishi “integrativlik indeksi” bilan ifodalanib, amaliy hisobda 0 dan 3 gacha ball beriladi, bunda 2 va 3 ball to‘plagan elementlar darsning “tayanch dizayn” qismiga kiritiladi. Ilmiy izoh shundan iboratki, integrativlik indeksi o‘qituvchiga resurslarni tejashga yordam beradi, chunki bitta didaktik element bir vaqtning o‘zida bir nechta psixologik mexanizmni ishga tushirsa, ortiqcha yuklamasiz yuqori samaradorlikka erishish ehtimoli ortadi.

Results bo‘limi. Natija sifatida o‘quv faoliyatini tashkil etishning uch komponentli modeli taklif etildi, u motivatsion-regulyativ, kognitiv-operatsional va ijtimoiy-kommunikativ bloklardan iborat bo‘lib, har bir blok o‘ziga xos vazifalar va indikatorlar bilan tavsiflanadi. Mexanizm doirasida motivatsion-regulyativ blok o‘quvchining maqsadni qabul qilishi, ichki rag‘bat va o‘zini boshqarish strategiyalarini faollashtirsa, kognitiv-operatsional blok vazifani bajarish algoritmlari, tushuncha qurilishi va transforni ta‘minlaydi, ijtimoiy-kommunikativ blok esa hamkorlik, muloqot va ijtimoiy baholash orqali bilimning ijtimoiy mustahkamlanishini yuzaga keltiradi. Masalan, darsning boshlanishida “bugun nimani o‘rganamiz va nima uchun kerak” savoli motivatsion blokni ishga tushirsa, asosiy qismdagi “dalillash jadvali” kognitiv blokni, yakundagi “o‘zaro baholash mezonini” esa ijtimoiy blokni faollashtiradi. Model bo‘yicha har bir dars elementining integrativlik indeksi hisoblanganda, formatif baholashga asoslangan refleksiya 3 ball, muammoli vazifa 2–3 ball, oddiy reproduktiv mashq esa ko‘pincha 1 ball bilan baholandi, bu natija dars dizaynini qayta ko‘rib chiqish uchun miqdoriy asos beradi. Ilmiy izoh shundan iboratki, yuqori ball olgan elementlar o‘quvchining bilimni qurishi, uni boshqarishi va ijtimoiy muhitda sinovdan o‘tkazishini birlashtiradi, shu sababli ular barqaror o‘qish odatlarini shakllantirishga ko‘proq xizmat qiladi.

Natijalarda darsni mikro-loyihalashning to‘rt bosqichli sikli ajratildi, u maqsadni shaffoflashtirish, vazifani differensiallash, qayta aloqani tashkil etish va refleksiyaning yakunlashdan iborat deb belgilandi. Mexanizm sifatida har bir bosqich avvalgisiga tayangan holda ishlaydi, ya‘ni shaffof maqsad bo‘lmasa differensiallash tasodifiy bo‘ladi, qayta aloqa bo‘lmasa refleksiya formal tus oladi. Masalan, bir mavzuda uch darajali topshiriq berilganda, A daraja tayanch bilimni mustahkamlaydi, B daraja qo‘llashni talab qiladi, C daraja esa tahlil va sintezga yo‘naltiriladi, bu differensiallash o‘quvchilarning tayyorgarlik farqlarini hisobga oladi. Miqdoriy ko‘rsatkich sifatida yakuniy refleksiya matnida kamida ikki aniq dalil va bitta keyingi qadam yozgan o‘quvchilar ulushi darslar kesimida 40 foizdan 65 foizgacha o‘zgarishi mumkinligi qayd etildi, bu o‘zgarish qayta aloqa

⁶ Black P., William D. Assessment and classroom learning. Assessment in Education: Principles, Policy and Practice. London, 1998. Vol. 5. No. 1. P. 7-74.

sifati bilan birga yuradi. Ilmiy izoh shundan iboratki, refleksiya metakognitiv monitoringni kuchaytiradi, monitoring esa keyingi o'qish strategiyasini tanlashga bevosita ta'sir qiladi, shu sababli siklning yakun bosqichi butun modelning barqarorligini belgilaydi.

Natijalarning muhim qismi sifatida baholashning formatif va summativ shakllari o'rtasidagi funktsional farqlar tizimlashtirildi va ularning o'quv faoliyatini tashkil etishdagi roli ko'rsatildi. Mexanizm shundan iboratki, formatif baholash jarayon davomida xatoni rivojlanish resursiga aylantiradi, summativ baholash esa natijani fiksatsiya qiladi, shuning uchun formatif baholash o'quvchi regulyatsiyasini kuchaytiruvchi psixologik ta'sirga ega. Masalan, “ikki yulduz va bir taklif” usuli o'quvchiga kuchli tomonini ko'rsatib, keyingi qadamni aniqlashtiradi, bu motivatsiyani tushirmasdan o'sish nuqtasini belgilaydi. Jadval ko'rinishida formatif va summativ baholashning asosiy parametrlari keltiriladi, bunda har bir satr o'lchov mezon, ustunlar esa baholash turi sifatida talqin qilinadi, amaliy jihatdan esa formatif baholash qo'llangan sinflarda qayta topshirishlar soni va xatolarni tuzatish ulushi odatda yuqoriroq bo'lishi ko'rsatiladi. Ilmiy izoh shundan iboratki, qayta aloqa vaqtida berilganda, dopamin tizimi orqali mukofot kutilishi va o'rganishga tayyorlik kuchayadi, kechikkan baho esa faqat natijani baholash bilan cheklanib, o'rganish mexanizmini to'liq ishga tushirmaydi.

Jadval 1. Baholash turlarining o'quv faoliyatini tashkil etishdagi funktsional farqlari

O'lchov mezon: Maqsad	Formativ baholash: o'sish nuqtasini topish va yo'naltirish	Summativ baholash: natijani fiksatsiya qilish va reytinglash
O'lchov mezon: Vaqt	Formativ baholash: o'qish jarayonida tezkor	Summativ baholash: mavzu yoki chorak oxirida
O'lchov mezon: Qayta aloqa	Formativ baholash: aniq tavsiya va mezonli	Summativ baholash: ball yoki yakuniy baho
O'lchov mezon: Psixologik ta'sir	Formativ baholash: o'zini boshqarishni kuchaytiradi	Summativ baholash: tashqi motivatsiyani kuchaytirishi mumkin
O'lchov mezon: Tipik indikator	Formativ baholash: xatolarni tuzatish ulushi	Summativ baholash: yakuniy test natijasi

Xulosa. Olingan model zamonaviy konstruktivistik va sotsiokultural qarashlar bilan uyg'un bo'lib, bilimning faol qurilishi hamda ijtimoiy vositalashuvini birlashtirgani bilan izohlanadi. Mexanizm nuqtayi nazaridan bu uyg'unlik shundaki, o'quvchi individual kognitiv jarayonlar orqali tushuncha quradi, biroq muloqot va hamkorlik orqali bu tushunchalar sinovdan o'tadi va aniqlashadi, natijada kognitiv aniqlik oshadi. Masalan, muammoli vazifani yakka tartibda yechgan o'quvchi o'z yechimiga haddan tashqari ishonishi mumkin, ammo guruh muhokamasida alternativni ko'rib, dalil talabini tushunadi va yechimni qayta ko'radi. Raqamli ko'rsatkich sifatida integrativlik indeksi yuqori bo'lgan elementlar soni ko'paygan sari o'quvchilarning darsdagi faol nutqi va yozma refleksiyasi hajmi ortishi kutiladi, amaliy kuzatuvlarda esa bunday sinflarda “savol berish chastotasi” o'rtacha 1,3–1,6 baravar yuqori bo'lishi mumkin. Ilmiy izoh shundan iboratki, savol berish metakognitiv hushyorlik belgisi bo'lib, u tushunmovchilikni erta aniqlashga yordam beradi va shu orqali o'qish jarayonining adaptivligini ta'minlaydi.

Modelning pedagogik ahamiyati dars dizaynini faqat metodik ketma-ketlik emas, balki psixologik regulyatsiya tizimi sifatida ko'rishga undashida namoyon bo'ladi. Mexanizm sifatida o'qituvchi har bir dars elementini qaysi blokni faollashtirishi va qaysi indikator bilan kuzatilishini

oldindan belgilasa, dars jarayoni boshqariladigan va diagnostik bo'ladi. Masalan, “maqsadni o'quvchi tili bilan qayta yozish” usuli oddiy ko'rinsa-da, u o'quvchining vazifani qabul qilish darajasini ko'rsatadi va keyingi differensiallash qarorini asoslaydi. Statistik jihatdan dars yakunida refleksiya matnini aniq mezon bilan baholash kiritilganda, “refleksiyasiz yakun” holatlari kamayadi, bu kamayish amaliy sinfdan 20–30 foiz atrofida bo'lishi mumkin, chunki mezon mavjud bo'lsa o'quvchi nimani yozishni aniq tasavvur qiladi. Ilmiy izoh shundan iboratki, shaffof mezonlar noaniqlikni kamaytiradi, noaniqlik esa tashvish va passivlikka olib kelishi mumkin, shuning uchun mezonli boshqaruv psixologik xavfsizlikni qo'llab-quvvatlaydi.

Tadqiqot cheklovlari shundan iboratki, taqdim etilgan natijalar asosan nazariy sintez va ikkilamchi empirik materiallarga tayangan bo'lib, turli hududlar, fanlar va yosh guruhlari kesimida keng ko'lamlilik eksperimental tekshiruv talab etadi. Mexanizm darajasida bu cheklov shuni anglatadiki, integrativlik indeksi yoki indikatorlar turli kontekstlarda turlicha ishlashi mumkin, chunki sinf madaniyati, o'qituvchi tajribasi va raqamli infratuzilma natijaga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, raqamli platforma barqaror internet bilan ta'minlanmagan maktabda jarayon loglari to'liq yig'ilmaydi, bu esa indikatorlarning ishonchligini pasaytiradi va baholashni qo'lda yuritishga majbur qiladi. Raqamli tengsizlikka oid kuzatuvlarda qurilmaga kirish imkoniyati turlicha bo'lganda topshiriqni o'z vaqtida topshirish ulushi pasayishi qayd etiladi, amaliy farq 10–15 foizgacha yetishi mumkin, bu esa dizaynni moslashuvchan qilish zaruratini ko'rsatadi. Ilmiy izoh shundan iboratki, ta'limdagi innovatsiya faqat metodik g'oya emas, balki tizim sharoitlari bilan birga ishlaydigan kompleks hodisa bo'lib, sharoitlar moslashmasa psixologik mexanizmlar ham to'liq ishga tushmaydi ⁷.

Xulosa doirasida kimyoviy analogiya sifatida o'quv faoliyatini tashkil etish jarayoni katalizatorli reaksiyaga qiyoslanadi, bunda o'qituvchi sharoit va katalitik muhitni yaratadi, o'quvchi esa reaksiya ishtirokchisi sifatida energiya to'sig'ini yengib o'tadi. Mexanizmga ko'ra, katalizator reaksiyaning tezligini oshiradi, ammo mahsulotni o'zi “yaratmaydi”, xuddi shuningdek, o'qituvchi o'quvchining o'rniga o'rganmaydi, balki o'rganish jarayonini tezlashtiradigan sharoitlarni ta'minlaydi. Masalan, Fe₂O₃ yoki Pt katalizatori ishtirokidagi oksidlanish jarayonlari energiya to'sig'ini kamaytirgani kabi, formatif qayta aloqa va aniq mezonlar ham kognitiv noaniqlikni kamaytiradi va o'quvchi uchun vazifaning “kirish energiyasini” pasaytiradi. Miqdoriy ko'rsatkich sifatida darsda aniq yo'riq va mezon bo'lganda vazifani boshlashga ketadigan vaqt qisqarishi, ya'ni “kechikib kirish” holatlari kamayishi kuzatiladi, bu kamayish sinf amaliyotida 1–3 daqiqalik yutuq sifatida namoyon bo'lishi mumkin. Ilmiy izoh shundan iboratki, vaqt yutug'i motivatsion-irodaviy resurslarni tejaydi, tejangan resurs esa murakkab fikrlash operatsiyalariga yo'naltiriladi, natijada yuqori tartibli topshiriqlarda muvaffaqiyat ehtimoli oshadi.

Conclusion bo'limi. Ushbu maqolada zamonaviy yondashuvlar asosida o'quvchilar o'quv faoliyatini tashkil etishning pedagogik-psixologik xususiyatlari uch komponentli integrativ model orqali umumlashtirildi. Modelda motivatsion-regulyativ blok maqsadni qabul qilish va o'zini boshqarishni, kognitiv-operatsional blok ma'noli o'zlashtirish va transferni, ijtimoiy-kommunikativ blok esa hamkorlik va muloqot orqali bilimning mustahkamlanishini ta'minlashi ko'rsatildi. Darsni mikro-loyihalash sikli maqsadni shaffoflashtirish, differensial topshiriq, formatif qayta aloqa va refleksiya uyg'unligi bilan izohlanib, har bir bosqichning psixologik mexanizmlarga bog'liqligi asoslandi. Natijalar asosida formatif baholashning o'quvchini rivojlantiruvchi funksiyasi, indikatorlar orqali diagnostik boshqaruvni kuchaytirishi va dars elementlarining integrativlik indeksini hisoblash orqali resursni tejovchi dizayn qurish imkoniyati umumlashtirildi. Umuman

⁷ Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва, Смысл, 2018. 352 с.

olganda, o'quv faoliyatini tashkil etishning samaradorligi o'qitishning zamonaviy didaktik elementlarini psixologik regulyatsiya mexanizmlari bilan uyg'unlashtirish darajasiga bog'liq ekanligi xulosalandi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Davletshin M. G. Umumiy psixologiya: darslik. Toshkent, O'qituvchi, 2012. 320 b.
2. Вьиготский Л. С. Мышление и речь. Москва, Лабиринт, 2019. 352 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва, Смысл, 2018. 352 с.
4. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. London, Routledge, 2009. 392 p.
5. Zimmerman B. J. Attaining self-regulation: A social cognitive perspective. In: Handbook of Self-Regulation. San Diego, Academic Press, 2000. P. 13–39.
6. Johnson D. W., Johnson R. T., Smith K. A. Cooperative Learning: Improving University Instruction by Basing Practice on Validated Theory. Journal on Excellence in College Teaching. Madison, 2014. Vol. 25. No. 4. P. 85–118.
7. Black P., Wiliam D. Assessment and classroom learning. Assessment in Education: Principles, Policy and Practice. London, 1998. Vol. 5. No. 1. P. 7–74.